

Handläggare
Hedberg JennyDatum
2013-04-03Diarienummer
ALN-2013-0077.01

Yttrande reviderad 3,03

Äldrenämnden

Yttrande över Kommunrevisionens rapport gällande granskning av individanpassade aktiviteter för att skapa en meningsfull tillvaro på vårdboenden för äldre**Förslag till beslut**

Äldrenämnden föreslås besluta

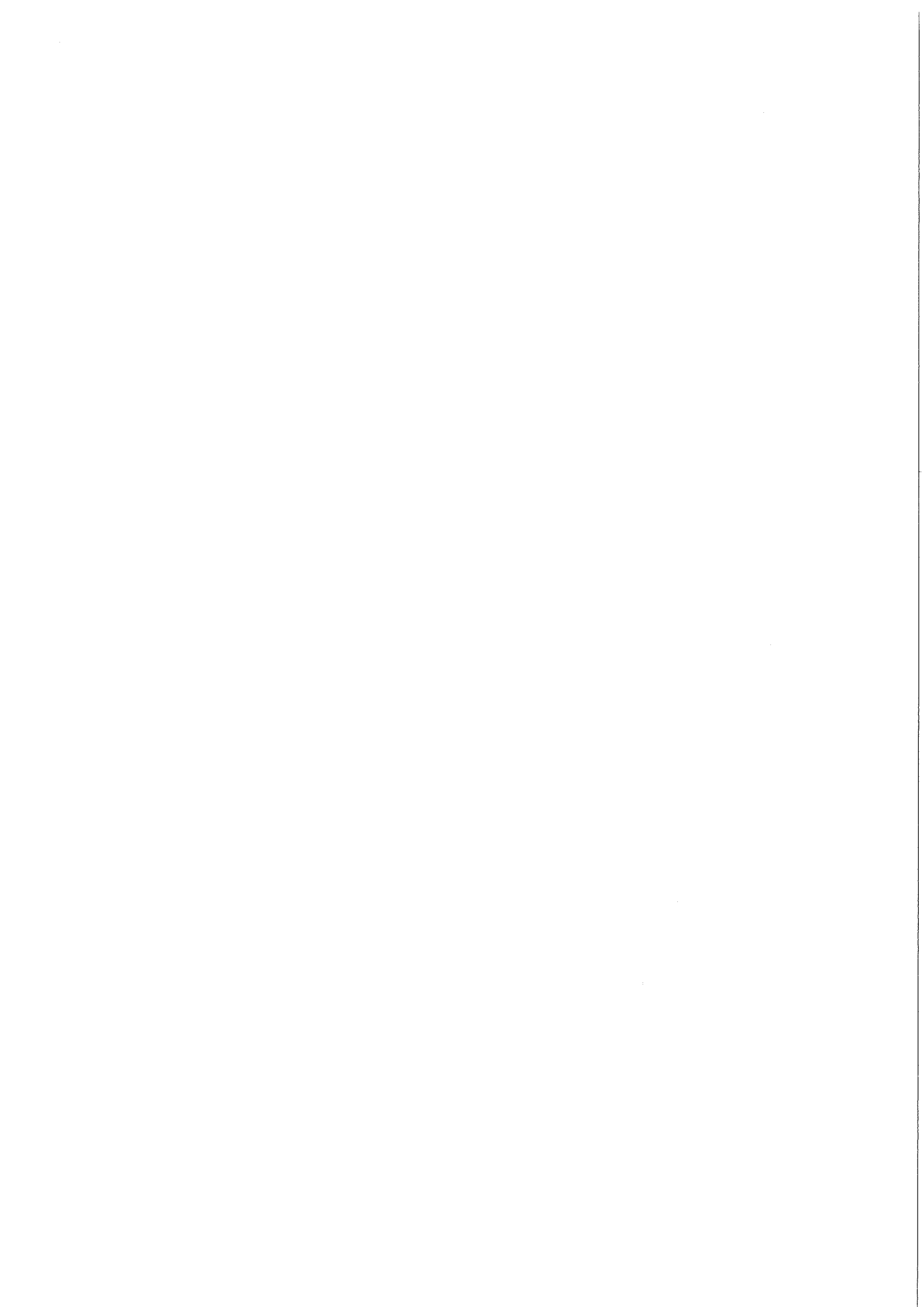
att avge yttrande till kommunrevisionen enligt upprättat förslag**Ärendet**

Kommunrevisionen har granskat hur arbetet utformas på vård- och omsorgsboende för att skapa en meningsfull tillvaro för de boende. Kommunrevisionen konstaterar att det är metodmässigt mycket svårt att följa upp om individbaserade insatser som syftar till att skapa en meningsfull tillvaro utförs i tillräcklig utsträckning. Insatser för att skapa en meningsfull tillvaro på vård- och omsorgsboenden är enligt revisionen ett stort utvecklingsområde som kräver en djup evidensbaserad analys av hur utformning och utvärdering ska ske. I revisionsrapporten lyfts även risken med att äldreomsorg planeras utifrån "medelåldersperspektiv" och att ett allt för stort fokus läggs vid gemensamma schemalagda aktiviteter i verksamheten. Kommunrevisionen är öppna för en fortsatt dialog med nämnden om de synpunkter som framförts i rapporten. Nämndens skriftliga synpunkter ska vara kommunrevisionen tillhanda senast 4 maj 2013.

Kontoret har upprättat förslag till yttrande där olika teorier kring åldrande, erfarenheter från studiebesök vid demensboendet Hattstugan samt förutsättningar för meningsfull tillvaro lyfts fram och kommenteras. De krav äldrenämnden ställer i avtal utgår från tillgänglig forskning, nationella riktlinjer för vård och omsorg vid demenssjukdom och erfarenheter från uppföljning på såväl individ- som avtalsnivå.

Kontoret för hälsa, vård och omsorg

Inga-Lill Björklund
Direktör

Handläggare
Hedberg Jenny

Datum
2013-03-13

Diarienummer
ALN-2013-0077.01

FÖRSLAG

Kommunrevisionen

Yttrande över Kommunrevisionens rapport gällande granskning av individanpassade aktiviteter för att skapa en meningsfull tillvaro på vårdboenden för äldre.

Kommunrevisionen önskar äldrenämndens synpunkter på rapporten *Individanpassade aktiviteter för att skapa en meningsfull tillvaro på vårdboenden för äldre*. Nämnden vill framföra följande synpunkter.

Kommunrevisionen konstaterar i sin rapport är det metodmässigt svårt att följa upp individuella insatser som syftar till att skapa en meningsfull tillvaro. Det är bara den enskilde individen som kan avgöra vad som är "en meningsfull vardag" utifrån den situation hon eller han befinner sig i just nu. De krav äldrenämnden ställer i avtal utgår från tillgänglig forskning, nationella riktlinjer för vård och omsorg vid demenssjukdom och erfarenheter från uppföljning på såväl individ- som avtalsnivå. Nämnden tillämpar sedan något år en modell med s k mervärden vid upphandling av vård- och omsorgsboenden, där utförarens lämnade pris räknas ned motsvarande de mervärden som erbjuds.

Forskningsperspektiv

Många teorier om åldrande och åldrandeprocessen har engagerat forskare genom tiderna. Aktivitetsteorin och disengagemangsteorin är två teorier som haft stor betydelse för forskningens inriktning och utveckling. Aktivitetsteorin lyfter fram att aktivitet är nyckeln till ett gott åldrande och är den teori där synsättet "medelsåldersperspektiv" har sitt ursprung. Som en motreaktion till detta synsätt kom disengagemangsteorin under 60-talet. Denna betonade att det goda åldrandet inte innebär att en individ fortsätter ha samma önskningar och behov som tidigare. Teorin lyfte fram att det fanns en inneboende genetisk drift inom oss människor att lösgöra oss från samhället i takt med vår ålderdom och att detta sker parallellt med att samhället stöter ut de äldre. Gerotranscendenssteorin kan ses som en utveckling av detta synsätt och lyfter fram flera olika dimensioner kring en människas förändring i åldrandeprocessen. Professor Tornstam betonar dock starkt att den felaktiga tankegången kring teorin att gerotranscendens ses som det rätta och skulle stå i motsats till aktivitet. Tornstam menar att det i hög grad handlar om både och, vilket nämnden instämmer i.

Gerotranscendens innebär inte något passivt undandragande och får inte på något sätt förknippas med den tidigare rådande disengagemangsteorin¹.

Tornstam lyfter också fram betydelsen av att se andra synsätt och perspektiv tillsammans med gerotranscendens teorin så som t ex rollteorin, utbytesteorin, sammanbrottssyndromet, livsloppsperspektivet, jagutvecklingens steg av Erik H Eriksson m fl². Nämnden är väl medveten om dessa teorier och omsätter kunskapen, efter bästa förmåga, för att uppnå en god vård och omsorg om de äldre i Uppsala kommun.

Förutsättningar för meningsfull tillvaro

Revisionen lyfter fram svårigheten att ställa krav som är möjliga att följa upp. Nämnden menar att krav kan vara uppföljningsbara ur ett perspektiv, men inte nödvändigtvis behöver vara mätbara i kvantitativa statistiska mått. Denna form av indikatorer riskerar beskriva en sanning som inte är den enskildes upplevelse. Genomförda aktiviteter på individnivå kan mätas lika väl som aktiviteter i grupp. **Av genomförandeplanen ska framgå vilka önskemål den enskilde har och hur stödet ska utföras.** En genomförandeplan kan mätas och följas upp på individnivå om löpande social dokumentation förs enligt gällande lagar och förordningar. **Denna form av uppföljning genomför nämnden på individnivå, samt i viss mån på avtalsnivå, genom att följa upp genomförandeplan, den enskildes delaktighet och påverkansmöjlighet samt kontaktmannaskap.** Det är inte alltid den enskilde vill att anhöriga ska underrättas om innehållet i genomförandeplaner, eller annan information om den enskildes personliga förhållanden.

Nämnden arbetar aktivt med att ta del av goda exempel samt ställer krav i avtal med utförarna att de ska hålla sig à jour med forskning och goda exempel. Kontorets medarbetare har genomfört studiebesök vid Hattstugan. Erfarenheten från besöket är att all omsorg är personcentrerad och att floran av metoder som används har sin grund i ett djupt kunnande om demens. De olika metoderna som medarbetare och chefer behärskar gör att innehållet i dagen kan formas så att det blir både meningsfullt och funktionsuppehållande på ett sätt som främjar livskvalitet. Vid besöket syntes tydliga spår av reminiscensmetoden både i miljön och i förhållningssättet, men grunden i allt var den personcentrerade omsorgen. Aktiviteterna som anordnades utgick både från kunskap om funktionsuppehållande metoder och individuella önskemål med betoning på det senare. Till skillnad från revisionens uppfattning att Hattstugan har fokus på delaktighet i vardagliga aktiviteter så som städning och matlagning är kontorets erfarenhet och Hattstugans egen beskrivning att de använder olika metoder bl a musik, Qigong-inspirerad gymnastik och rörelse, validationsmetoden och taktil stimulering.

När det gäller erbjudande om olika insatser inom äldreomsorgen så som aktiviteter i form av utevistelse och/eller promenader eller andra individuella insatser är utbytesteorin viktig att känna till. Relationer av alla de slag (i detta fall åsyftas den äldre och vårdaren) handlar om givande och tagande och det förväntas finnas och upprätthållas en balans mellan detta i relationen. Äldre människor förlorar med åldern många av de resurser som behövs för att

¹ Tornstam, L. Åldrandets socialpsykologi 7:e upplagan, 2005

² Tornstam, L. Åldrandets socialpsykologi 7:e upplagan, 2005

behålla denna ömsesidiga relation. I och med detta tenderar de att bli mottagare i relationen, vilket kan upplevas vara förenat med en känsla av otillräcklighet. För att på något sätt försöka nå balans i relationen blir alternativet i sämsta fall för den äldre att erbjuda en foglighet och medgörlighet. Leder inte detta till resultatet att balansen återskapas kan det leda till att den äldre drar sig undan den obalanserade relationen³. Mot bakgrund av detta kan yttre omständigheter påverka den enskildes val om deltagande eller inte. Ett exempel på detta kan vara stressad personal, vilket den äldre observerar och därmed fogar sig efter situationen, blir medgörlig och tackar nej till aktivitet. Det är av stor vikt att känna till detta inom äldreomsorgen och ständigt föra en dialog kring ämnet så viktiga parametrar på omedvetet undandragande som kan leda till en ofrivillig isolering förhindras och förebyggs.

Nämndens synpunkter på revisionens slutsatser

Nämnden delar inte revisionens uppfattning att stort fokus läggs vid gemensamma aktiviteter vid uppföljning av verksamheter. I samtliga av de uppföljningar revisionen citerar har kritik riktats mot att utförarna inte i tillräcklig omfattning arbetar personcentrerat och/eller inte har förutsättningar (t ex i form av bemanning) för att arbeta utifrån den enskildes individuella behov och önskemål.

Det finns olika källor för att mäta och jämföra t ex kostnad per boende. Socialstyrelsens kostnadsmått för 2011 ger vid handen att Uppsala kommuns kostnader 2011 per boendeplats uppgår till 575 976 kr. En kostnad som i riket, enligt Socialstyrelsen, uppgår till 615 281 kr. Även i denna ligger Uppsala lägre, 7%, i förhållande till riket. Jämförelsen från Kolada visar att Uppsala ligger ca 12% lägre än genomsnittet för riket. Äldreguiden från Socialstyrelsen har kommenterats av Socialstyrelsen själva som "en ögonblicksbild". Detta uttalande gjordes i samband med att media uppmärksammade tio fall av allvarliga missförhållanden på särskilda boenden, där en majoritet av de aktuella boendena fått goda betyg i Äldreguiden. Den metod som använts, självskattning från verksamheten, medför vissa felkällor så som att olika tolkningar görs av utbildningsnivå framför allt gällande validering, samt att sättet att beräkna vård- och omsorgspersonal kan variera.

Detta sammantaget, tillsammans med de iakttagelser revisionen gjort, visar på den stora komplexitet som finns inom äldreomsorgen. Det är svårt att granska en isolerad del av verksamheten då det finns flera omgivningsfaktorer som påverkar. Dessa omgivningsfaktorer behöver heller inte ha några bestämda samband, t ex att en högre bemanning inte per automatik innebär att arbetssättet utgår från individen. Nämndens uppfattning är således att ett mer omfattande underlag behövs för att belysa de frågor som ställs i revisionen.

Nämnden önskar en fortsatt dialog med kommunrevisionen utifrån rapportens metod, genomförande och slutsatser.

Äldrenämnden

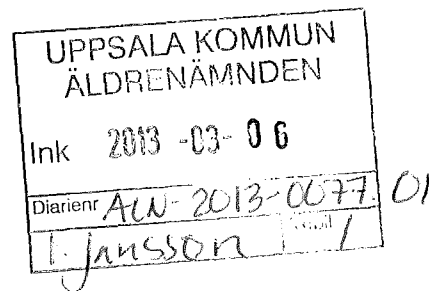
³ Tornstam, L. Åldrandets socialpsykologi 8:e upplagan, 2011

Ebba Busch
Ordförande

Annie Arkebäck-Morén
Sekreterare

2013-03-04

Äldrenämnden

Granskning av individanpassade aktiviteter för att skapa en meningsfull tillvaro på vårdboenden för äldre

PwC har på vårt uppdrag granskat hur man inom det särskilda boendet (vårdboende) arbetar med att skapa en meningsfull tillvaro för de boende. I samband med granskningen har ett flertal iakttagelser gjorts. Några exempel anges nedan:

- "Ska-krav" vid upphandlingar inom detta område är både svåra att formulera och följa upp
- Det finns påtagliga skillnader i inställning, utbud och omfattning mellan de vårdboenden som ingått i denna granskning, trots att fem av de sex boendena upphandlats med i princip samma förfrågningsunderlag och har likartade anbudspriser.
- Den låga bemanningen som finns i flera boenden vissa tider, påverkar starkt möjligheten att arbeta med individuellt anpassade insatser för att skapa en meningsfull tillvaro.
- Det finns en risk för att alltför stort fokus sätts på aktiviteter som är "synliga" och mätbara för att bli kunna påvisa att man lever upp till "ska-kraven" i avtalen med Äldrenämnden.
- Den stora andelen demenssjuka personer som finns i kommunens vårdboenden ställer stora krav på personalens kunskaper, insikter och förståelse för hur dessa personer ska bemötas och hur deras behov ska tolkas dag för dag.
- "Goda exempel" från bl a Hattstugan på Gotland visar på vikten av att i så stor utsträckning som möjligt göra de boende delaktiga i vardagsarbetet kopplat till långtidsminnet.
- Det inte uteslutande bemanningens storlek som avgör hur väl ett boende arbetar med att skapa en meningsfull tillvaro.
- Vårdboenden med högre personaltäthet hade generellt mer nöjd personal och verkade även ha mer aktiviteter.
- På några av de boenden vi besökt bedömer vi att bemanningen tidvis inte är tillräcklig för att kunna arbeta individanpassat med aktiviteter.
- Flera boenden har anställt aktivitetssamordnare/äldrepedagoger med bl a ansvar för planering av aktiviteter
- Vår bedömning är att en styrning, medveten eller inte, har skett av utförarna i en riktning mot schemalagda och gruppfokuserade aktiviteter. Det är också något som är konkret och går att följa upp och mäta.
- Vår uppfattning är att utvecklingsarbetet för de mer personcentrerade insatserna inte har samma fokus bl a beroende på en anpassning efter hur man mäts vid avtalsuppföljningar.

Granskningens sammanfattande slutsatser är följande:

"Vår uppfattning är att det metodmässigt är mycket svårt att följa upp om individbaserade insatser, som syftar till att skapa en så meningsfull tillvaro som möjligt för de boende, utförs i tillräcklig utsträckning. Det finns enligt vår uppfattning inga tydliga standarder eller mått att stämma av mot. Professor Lars Tornstams forskning (Tornstam 2005:281-82) ifrågasätter

2013-03-04

det dolda antagandet att "det goda åldrandet" handlar om att fortsätta med aktiviteter enligt samma mönster som under medelåldern.

Givetvis är det positivt med den aktivitetsverksamhet som redan bedrivs för de som har behov av detta. Vi ser dock en risk med att de som styr och planerar äldreomsorgen i för stor utsträckning utgår från sitt "medelåldersperspektiv" och applicerar det på de äldre.

För demenssjuka är det sannolikt inte de gemensamt anordnade aktiviteterna som är de viktigaste utan det vardagsnära deltagandet och det som sitter i långtidsminnet. Exempel från Hattstugan kan till exempel vara att man är med och dukar inför måltider, själv lägger upp maten (där så är möjligt), lägger in sin egen tvätt i tvättmaskinen, hänga den på tork och sedan vika den och lägga i den i garderoben, delta i blomvattning, viss städning etc. Det finns skäl att tro att det ger en verklig känsla av sammanhang och meningsfullhet i tillvaron. Detta utesluter inte att även gemensamma aktiviteter är viktiga och behövs.

Vi kan konstatera att enstaka besök tillsammans med intervjuer och dokumentstudier endast ger indikationer på förhållandena. Vi kan därför konstatera att de iakttagelser vi gjort inte har den underbyggnad som krävs för att kunna uttala sig med säkerhet. Våra iakttagelser grundas mer på den känsla och ögonblicksbild man får från sitt eget perspektiv vid besök och på de subjektiva svar som främst ledning och personal förmedlar. Av de boende, som är de som berörs, har endast en mycket liten andel kunnat förmedla sina behov och synpunkter. Anhöriga saknar ofta en helhetsbild av verksamheten.

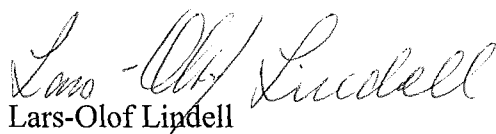
Utifrån den debatt som funnits och finns i media om missförhållanden och vårdskandaler är det lätt att skapa sig en förutfattad bild om situationen på vårdboenden. Med några undantag har vi upplevt besöken på vårdboende som mer positiva än vad vi förväntat oss.

Vi ser insatser för att skapa en meningsfull tillvaro på våra vårdboenden som ett stort utvecklingsområde som kräver en djup evidensbaserad analys hur den ska utformas och hur det ska utvärderas för att på bästa sätt komma brukarna till del. Det är också viktigt att det skapas ett gott utvecklingsklimat och att rimliga resurser ställs till förfogande. Det finns skäl att tro att lägstaprisupphandlingar inte leder till högre kvalitet".

Kommunens revisorer har diskuterat rapporten och ställer oss bakom dess slutsatser. Vi översänder denna rapport för synpunkter och önskar ert svar senast den 4 maj 2013. Vi har även under året gjort en närliggande granskning av Äldrenämndens uppföljningar som redovisas separat.

Vi är öppna för en dialog med äldrenämnden om de synpunkter som framförs i de två rapporterna om nämnden så önskar.

FÖR KOMMUNENS REVISORER

Lars-Olof Lindell
Ordförande

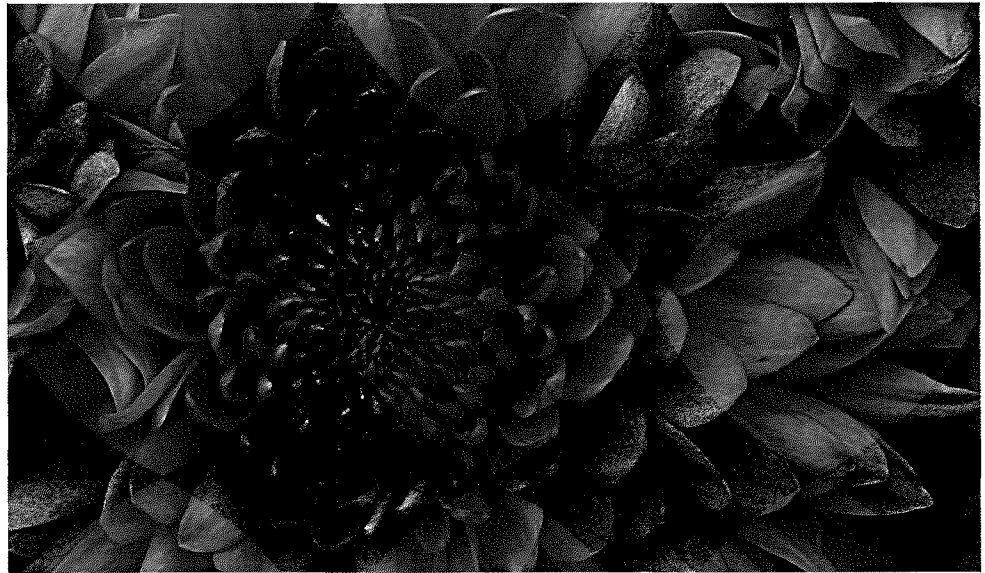

Revisionsrapport

Individanpassade aktiviteter för att skapa en meningsfull tillvaro på vårdboenden för äldre

Uppsala kommun

December 2012
Henrik Fagerlind
Roger Burström

Innehållsförteckning

1	SVAR PÅ REVISIONSFRÅGOR OCH SAMMANFATTANDE SLUTSATSER	2
1.1	SVAR PÅ REVISIONSFRÅGOR.....	2
1.2	SAMMANFATTANDE SLUTSATSER	5
2	INLEDNING	7
2.1	SYFTE OCH REVISIONSFRÅGA	7
2.2	AVGRÄNSNING.....	7
2.3	METOD	8
3	AVTAL.....	9
3.1	AVTALSUPPFÖLJNINGAR.....	10
4	VERKSAMHETS BESÖK	13
4.1	IAKTTAGELSER	13
5	BILAGA ÄLDREOMSORGEN I UPPSALA – STATISTIK OCH NYCKELTAL.....	18

1 Svar på revisionsfrågor och sammanfattande slutsatser

Revisionen har granskat hur man inom det särskilda boendet (vårdboende) arbetar med att skapa en meningsfull tillvaro för de boende.

1.1 Svar på revisionsfrågor

I vilken utsträckning ingår krav vid äldrenämndens upphandlingar som syftar till att skapa en meningsfull dag inom det särskilda boendet?

I Äldrenämndens avtal ingår flera "ska-krav" som avser att skapa en meningsfull tillvaro genom aktiviteter inom det särskilda boendet (kallat vårdboende i Uppsala). Ska-kraven fokuserar på att individens önskemål och behov ska tillgodoses inom detta område vilket vi anser är positivt.

Vår bedömning är att "ska-krav" inom detta område är både svåra att formulera och följa upp bl a till följd av att individer har mycket olika och skiftande behov. Sannolikt skiftar också behoven över tid. En stor andel av de boende har också sannolikt svårigheter att förmedla sina behov och önskemål. Man kan inte heller utgå från att anhöriga alltid kan förmedla behov på ett bra sätt. Genomsnittstiden för de som bor i vårdboende i Uppsala kommun har uppgivits vara ca 12-16 månader. Detta indikerar att många personer som bor i vårdboende sannolikt är i livets slutskede med särskilda behov.

I de avtal vi granskat finns ett fokus på att individens önskemål ska uppfyllas. Detta är givetvis positivt men svårt att mäta och följa upp bl a mot bakgrund av ovanstående.

I vilken utsträckning utförs verksamhet som ger en meningsfull dag inom det särskilda boendet genom individuellt anpassade insatser?

Samtliga granskade vårdboenden har olika typer av verksamhet som syftar till att ge en meningsfull tillvaro genom individuellt anpassade insatser. Vår bedömning, utifrån de sex vårdboenden vi besökt, är att det är en betydande variation i innehåll och omfattning på verksamheten som bedrivs i detta syfte. I ett "medelåldersperspektiv" tycker vi skillnaderna verkar vara för stora.

I ett "äldreperspektiv" är det svårare att uttala sig. Det finns forskning¹ som visar att många äldre förändrar sitt perspektiv. Att sitta still och titta ut i tomma intet behöver inte betyda att man inte har ett aktivt inre liv. Att bedöma de äldres livskvalitet och hur de ser på meningsfullhet i tillvaron är en vanskelig uppgift. "Goda exempel" från Hattstugan på Gotland betonar vikten av att låta de boende i så stor utsträckning som

¹ Gerotranscendens

Sociologen Lars Tornstam har introducerat begreppet gerotranscendens som förklaras som det sista steget i en naturlig process mot mognad och visdom (Høgseth 2005:43). Tornstam (2005:282) förklarar gerotranscendens som ett tillstånd där åldrande människors totala bild av tillvaron förändras, dvs. äldre personer definierar medmänniskor, det egna jaget och tillvaron på ett annat sätt än yngre personer. Tornstam (2005:281-82) beskriver att gerotranscendens ifrågasätter det dolda antagandet att "det goda åldrandet" handlar om att fortsätta med aktiviteter enligt samma mönster som under medelåldern.

möjligt delta i vardagens arbete i samband med måltider, tvätt, städning, blomvattning mm.

Skillnaderna mellan olika vårdboenden kan bara delvis förklaras av olikheter i bemanning. Vår uppfattning är att faktorer, såsom ledningens styrning och prioriteringar och personalens förhållningssätt, kompetens och enhetens storlek tillsammans med tillräcklig bemanning är avgörande för hur framgångsrikt boendena arbetar med individuellt anpassade insatser.

Samtliga vårdboenden vi besökt tillämpar något system med schemalagda gruppaktiviteter för de boende. En stor variation finns dock avseende såväl innehåll, utformning, antal gruppaktiviteter per dag eller vecka, som hur uppdaterat och anpassat schemat är.

Vi bedömer att det finns påtagliga skillnader i inställning, utbud och omfattning mellan de vårdboenden som ingått i denna granskning, trots att fem av de sex boendena upphandlats med i princip samma förfrågningsunderlag och har likartade anbudspriser. Vi kan också notera att den låga bemanningen som finns i flera boenden vissa tider, starkt påverkar möjligheten att arbeta med individuellt anpassade insatser för att skapa en meningsfull tillvaro.

Det är givetvis positivt att gemensamma aktiviteter ordnas på vårdboendena för de som kan och vill delta. Vi bedömer dock att det finns en risk för att alltför stort fokus sätts på aktiviteter som är "synliga" och mätbara för att bli kunna påvisa att man lever upp till "ska-kraven" i avtalen med Äldrenämnden.

Vid våra besök har vi noterat att en stor andel av de som bor på vårdboenden har sannolikt både svårigheter och liten vilja att delta i gemensamma aktiviteter. En hemlik miljö kännetecknas dessutom sannolikt mer av samtal och vardagssysslor.

Den stora andelen demenssjuka personer som finns i kommunens vårdboenden ställer stora krav på personalens kunskaper, insikter och förståelse för hur dessa personer ska bemötas och hur deras behov ska tolkas dag för dag. Enligt demsexperter behöver dementa personer i allmänhet närvara av någon person som hjälper dem att tolka tillvaron och aktiviteter som kopplas till rester av långtidsminnet när närminnet gått förlorat.

Ett i media vanligt uppmärksammat bristområde är utomhuspromenader för vårdboende. I de boenden som vi besökt, upplevs från ledningens sida promenader generellt vara ett litet problem då flertalet boende inte vill gå ut och de som vill i allmänhet får det. Detta illustrerar problemet med att tillgodose den boendes önskemål och samtidigt bedöma den boendes behov, för att uppnå ett gott välbefinnande.

Vår bedömning är att arbete med individuellt anpassade insatser för att skapa en meningsfull tillvaro är ett område som behöver utvecklas för att få en individuellt anpassad omsorg. "Goda exempel" från bl a Hattstugan på Gotland visar på vikten av att i så stor utsträckning som möjligt göra de boende delaktiga i vardagsarbetet kopplat till långtidsminnet.

Det görs också i varierande grad insatser av olika frivilligorganisationer på de boenden vi besökt. Detta uppfattar vi vara en viktig del av aktiviteterna på boendena.

I vilken utsträckning finns personella förutsättningar för att kunna utföra verksamhet som ger en meningsfull dag inom det särskilda boendet genom individuellt anpassade insatser?

Vår uppfattning efter genomförd granskning är att det inte uteslutande är bemanningens storlek som avgör hur väl ett boende arbetar med att skapa en meningsfull dag. Som nämnts ovan påverkas verksamheten i stor utsträckning av ledningens engagemang och ambitioner samt befintlig personals kompetens och förhållningssätt. Vi noterar samtidigt att vårdboenden med högre personaltäthet generellt hade mer nöjd personal och även verkade ha mer aktiviteter.

I de boenden vi besökt har bemanningen dagtid varierat mellan 2 till 3 personer på förmiddagen (med ansvar för ca 7-9 boende) och mellan 1 till 3 personer på eftermiddagen. På de tider där bara 1 personal finns på plats kan man ifrågasätta om det är möjligt att bedriva individuellt anpassade insatser förutom basal omvårdnad, om ens det går om många behöver hjälp samtidigt.

Våra intervjuer indikerar att när vårdtyngden är hög så måste den basala omvårdnaden prioriteras vilket innebär att det inte är möjligt att arbeta på ett ändamålsenligt sätt med aktiviteter och individuellt anpassade insatser i syfte att skapa en meningsfull dag. På några av de boenden vi besökt bedömer vi att bemanningen tidvis inte är tillräcklig för att kunna arbeta individanpassat med aktiviteter.

I de boenden vi besökt (med några undantag) uppger personalen att man har för lite tid för att kunna sitta ner och ägna sig åt enskilda personer medan cheferna generellt anger att det går om man vill och planerar.

I jämförelse med riket och med andra kommuner tycks Uppsala ha relativt låg kostnad per brukare i särskilt boende vilket indikerar en relativt låg bemanning (se bilaga).

I vilken utsträckning bedrivs ett aktivt utvecklings- och förändringsarbete inom boendena, i syfte att öka individuellt anpassade insatser?

Granskningen visar att de flesta boenden är mycket väl medvetna om att kravet på att skapa en meningsfull tillvaro för de boende är en viktig uppgift inom äldreomsorgen i Uppsala. Flera av utförarna har olika modeller/affärsidéer som anger att de boende ska få sina önskemål och behov tillgodosedda när det gäller individuellt anpassade aktiviteter.

Flera boenden har anställt aktivitetssamordnare/äldrepedagoger med bl a ansvar för planering av aktiviteter (som ofta utförs av personal och andra). I ett boende som vi uppfattar kommit långt i arbetet kring aktiviteter uppges framgångsfaktorerna vara:

- att en aktiv ledning och styrning finns
- att en person har ett övergripande ansvar för planering av aktiviteter mm efter samråd med boende i så stor utsträckning som möjligt
- att personalen har rätt inställning och utbildning
- att lokalerna är ändamålsenliga för att kunna samutnyttja resurser

Vår bedömning är att en styrning, medveten eller inte, har skett av utförarna i en riktning mot schemalagda och grupp fokuserade aktiviteter. Det är också något som är konkret och går att följa upp och mäta. Vår uppfattning är att utvecklingsarbetet för de mer personcentrerade insatserna inte har samma fokus bl a beroende på en anpassning efter hur man mäts vid avtalsuppföljningar.

Som ett exempel på hemlik och vardagsnära utveckling kan nämnas att ett boende avsåg att påbörja försök med sk karottservering (maten serveras i uppläggningsfat på bordet och personalen deltar i måltiden) i syfte att skapa en mer hemlik och trevlig måltidsmiljö. Detta fungerar sannolikt inte för alla boende men vi uppfattar detta vara ett positivt försök till utveckling mot normalisering av boendet.

1.2 Sammanfattande slutsatser

Vår uppfattning är att det metodmässigt är mycket svårt att följa upp om individbaserade insatser, som syftar till att skapa en så meningsfull tillvaro som möjligt för de boende, utförs i tillräcklig utsträckning. Det finns enligt vår uppfattning inga tydliga standarder eller mått att stämma av mot. Professor Lars Tornstams forskning (Tornstam 2005:281-82) ifrågasätter det dolda antagandet att "det goda åldrandet" handlar om att fortsätta med aktiviteter enligt samma mönster som under medelåldern.

Givetvis är det positivt med den aktivitetsverksamhet som redan bedrivs för de som har behov av detta. Vi ser dock en risk med att de som styr och planerar äldreomsorgen i för stor utsträckning utgår från sitt "medelåldersperspektiv" och applicerar det på de äldre.

För demenssjuka är det sannolikt inte de gemensamt anordnade aktiviteterna som är de viktigaste utan det vardagsnära deltagandet och det som sitter i långtidsminnet. Exempel från Hattstugan kan till exempel vara att man är med och dukar inför måltider, själv lägger upp maten (där så är möjligt), lägger in sin egen tvätt i tvättmaskinen, hänga den på tork och sedan vika den och lägga i den i garderoben, delta i blomvattning, viss städning etc. Det finns skäl att tro att det ger en verklig känsla av sammanhang och meningsfullhet i tillvaron. Detta utesluter inte att även gemensamma aktiviteter är viktiga och behövs.

Vi kan konstatera att enstaka besök tillsammans med intervjuer och dokumentstudier endast ger indikationer på förhållandena. Vi kan därför konstatera att de iakttagelser vi gjort inte har den underbyggnad som krävs för att kunna uttala sig med säkerhet. Våra iakttagelser grundas mer på den känsla och ögonblicksbild man får från sitt eget perspektiv vid besök och på de subjektiva svar som främst ledning och personal förmedlar. Av de boende, som är de som berörs, har endast en mycket liten andel kunnat förmedla sina behov och synpunkter. Anhöriga saknar ofta en helhetsbild av verksamheten.

Utifrån den debatt som funnits och finns i media om missförhållanden och vårdskandaler är det lätt att skapa sig en förutfattad bild om situationen på

vårdboenden. Med några undantag har vi upplevt besöken på vårdboende som mer positiva än vad vi förväntat oss.

Vi ser insatser för att skapa en meningsfull tillvaro på våra vårdboenden som ett stort utvecklingsområde som kräver en djup evidensbaserad analys hur den ska utformas och hur det ska utvärderas för att på bästa sätt komma brukarna till del. Det är också viktigt att det skapas ett gott utvecklingsklimat och att rimliga resurser ställs till förfogande. Det finns skäl att tro att lägstaprisupphandlingar inte leder till högre kvalitet.

2 Inledning

2.1 Syfte och revisionsfråga

Enligt socialtjänstlagen ska kommunernas omsorg om äldre inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande. Kommunen ska också verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra. I Nationella riktlinjer för vård och omsorg vid demenssjukdom lyfter man fram att personer med demenssjukdom som har svårt att klara av dagliga aktiviteter, skall ges möjlighet till deltagande i individuellt anpassade aktiviteter inklusive fysisk aktivitet.

Av äldreombudsmannens årsrapport i Uppsala framgår att det har inkommit en mängd synpunkter både från anhöriga och de äldre att promenader och utevistelse har alldeles för litet utrymme på vård- och omsorgsboenden. Det gäller både på omvårdnadsboenden och på demensboenden. Enligt äldreombudsmannen verkar det vara så att promenader fortfarande är något som görs när det finns tid över. Man hinner inte riktigt med. Bemanningen är idag inte tilltagen så att det hinns med.

Mot bakgrund av ovanstående har revisionen besluta granska verksamheten utifrån följande frågeställningar.

Revisionsfrågor

- I vilken utsträckning ingår krav vid äldrenämndens upphandlingar som syftar till att skapa en meningsfull dag inom det särskilda boendet?
- I vilken utsträckning utförs verksamhet som ger en meningsfull dag inom det särskilda boendet genom individuellt anpassade insatser?
- I vilken utsträckning finns personella förutsättningar (bemanning) för att klara dessa aktiviteter?
- I vilken utsträckning bedrivs ett aktivt utvecklings- och förändringsarbete inom boendena, i syfte att öka de individuellt anpassade åtgärderna?

Granskningen har tillkommit som en del av revisorernas risk- och väsentlighetsbedömning.

2.2 Avgränsning

Granskningen har syftat till att undersöka i vilken utsträckning individanpassade aktiviteter utförs som syftar till att skapa en meningsfull tillvaro inom vårdboenden. Granskningen omfattar 6 vårdboenden och har avgränsats till ett boende vardera för de större leverantörerna (privata och egen regi). Granskningen syftar inte till att bedöma varje enskilt vårdboendes avtalsuppfyllelse inom detta område. Följande vårdboenden har ingått i undersökningen:

- Hagundagården (Vård och bildning).
 - För äldre med stora omvårdnadsbehov.
 - För personer med demenssjukdom.Hagundagården är ett vård- och omsorgsboendet beläget i Vänge, utanför Uppsala. Boendet har 42

lägenheter. Alla lägenheter ligger i markplan. 18 lägenheter är för personer med omvårdnadsbehov. Övriga 24 lägenheter är för personer med demens.

- **Karl-Johangården (Kosmo)**
 - För äldre med stora omvårdnadsbehov.
 - För personer med demenssjukdom.

Karl-Johangården ligger i stadsdelen Svartbäcken, strax norr om centrum. Gården består av tre sammanhängande byggnader med 93 lägenheter varav 28 demens. Verksamheten är organiserad i tio enheter och drivs av Kosmo på uppdrag av Uppsala kommun sedan 2 november 2009.
- **Vigmund (Förenade Care)**
 - För äldre med stora omvårdnadsbehov.
 - För personer med demenssjukdom.

Vårdboendet Vigmund ligger i lantlig miljö i området Rasbo cirka två mil öster om Uppsala. Vårdboendet Vigmund är utformat i två plan. Antalet lägenheter är 30 fördelade på en enhet för personer med demenssjukdom och en enhet för personer med omvårdnadsbehov.
- **Årstagården (Aleris)**
 - För personer med demenssjukdom.

Årstagården är ett vårdboende med 79 lägenheter på 9 enheter varav 4 med olika inriktningar. Boendet ligger i stadsdelen Årsta i östra Uppsala. På Årstagården finns också ett demensteam som ger handledning, råd och stöd runt demensproblematik till alla Uppsala kommuns verksamheter.
- **Sandelska huset (Attendo)**
 - För äldre med stora omvårdnadsbehov.
 - För personer med demenssjukdom.

Attendo Sandelska huset är ett äldreboende i Gamla Uppsala med 54 lägenheter som öppnade 1 juli 2011. Huset består av fyra våningsplan. På Sandelska huset finns två enheter med inriktning mot demens och fyra enheter med inriktning mot omvårdnad. Sandelska huset har en IT profil.
- **Skogsgården (Carema)**
 - För äldre med stora omvårdnadsbehov.
 - För personer med demenssjukdom.

Skogsgården ligger i Stolvreta och består av två våningar fördelade på 28 lägenheter varav 14 med demensinriktning.

2.3 Metod

Våra bedömningar grundas på besök, 70-tal intervjuer/samtal med tjänstemän, boende, personal och anhöriga, samt dokumentation i form av förfrågningsunderlag, anbud, aktivitetsschema mm.

Oanmälda besök har gjorts på aktuella vårdboenden under september 2012. Vid besöken, som genomförts omkring kl 09.30-11.30 eller 13.30-15.30, har verksamhetschef, aktivitetsansvarig eller motsvarande samt personal intervjuats. Samtal har även förts med boende samt med anhöriga. Vid flera besök var verksamhetschefen inte på plats. I dessa fall gjordes uppföljande besök genom avtalad tid med respektive verksamhetschefer.

Möten har även genomförts med HVK:s avtals- och uppföljningsenhet samt med äldreombudsmannen.

3 Avtal

Ska-krav

I äldrenämndens upphandlingar som vi granskat ingår flera ska-krav som berör den enskildes behov av en meningsfull dag genom aktiviteter och utevistelse. Nedanstående exempel är från avtalet med Vigmunds vårdboende. Liknande krav finns i övriga avtal:

- utifrån enskildes psykiska, fysiska, sociala och kulturella behov **ska** förutsättningar skapas under hela dygnet för ett bra, aktivt och värdigt liv
- den enskilde **ska** ges möjlighet att göra vad hon/han uppfattar meningsfullt
- Insatser **ska** ges flexibelt och den enskilde **ska** ges största möjliga inflytande
- den enskilde **ska** få hjälp att komma till mötesplatser och andra hälsobefrämjande aktiviteter
- den enskilde **ska** ges möjlighet att upprätthålla och skapa relationer som främjar social gemenskap och meningsfullhet
- rutiner för kontaktmannaskap **ska** finnas
- samverkan med närstående och andra, för den enskilde, viktiga personer **ska** ske - utifrån den enskildes önskemål och medgivande
- samverkan med andra vårdgivare, organisationer och ideella sektorn **ska** ske - medgivande krävs från den enskilde
- rehabilitering **ska** ges utifrån den enskildes behov, i syfte att främja bibehållen självständighet
- all personal **ska** ha ett rehabiliterande och funktionsuppehållande förhållnings- och arbetssätt såväl dag som natt
- den enskilde **ska** stimuleras att använda sin förmåga att klara sig själv, att stärka funktioner och oberoende
- stöd och handledning i rehabiliterande arbetssätt **ska** ges till personal och närstående om hur den enskildes rehabiliteringsbehov bäst tillgodoses
- vid behov **ska** personal eller annan lämplig person följa med den enskilde till läkare, tandläkare, frisör, utevistelse, sociala och kulturella aktiviteter.

Vi har tagit del av forskning² som påvisar svårigheterna att kunna formulera och följa upp ska-krav inom äldreomsorgen. Roland Almqvist vid IKE, Stockholms universitet anger att kontrakt/avtal styr mot kvalitetsindikatorer fokuserade på processer då dessa är uppföljningsbara (och inte effekter). David Isaksson visar i sin forskning av bara 5

² Roland Almqvist IKE, Stockholms universitet. David Isaksson: Studie av åtta kommuners upphandlingar av äldreomsorg med lång erfarenhet av entreprenadupphandlingar.

procent av ska-kraven inom äldreomsorgen är uppföljningsbara och mätbara. Resultaten visar att majoriteten av kraven klassificerades som uppföljningsbara i bemärkelsen att det var möjligt att avgöra om de var uppfyllda eller inte. Däremot var det enbart cirka fem procent av kraven som var mätbara i bemärkelsen att det är möjligt att avgöra i vilken grad de har blivit uppfyllda, eller hur långt ifrån de är att ha blivit uppfyllda. Anmärkningsvärt är att nästan 20 procent av kraven överhuvudtaget inte var möjliga att följa upp.

Vi har gjort en egen bedömning av uppföljningsbarheten i ska-kraven i de avtal som berört de boenden vi granskat. Av nedanstående tabell framgår att vi bedömer att bara 1 av 16 ska-krav är uppföljningsbart och mätbart. Det gäller kravet om att rutiner för kontaktmannaskap ska finnas.

	Ej uppföljningsbart	Uppföljningsbart, ej mätbart	Uppföljningsbart och mätbart	Summa
Strukturkrav (vilka resurser?)	0	0	0	0
Processkrav (hur göra?)	2	7	1	10
Resultatkrav (vad ska effekten bli?)	3	3	0	6
Summa	5	10	1	16

Kommentarer

Flera av ska-kraven inom detta område fokuserar på individens rätt att få sina behov tillfredsställda hela dygnet och få största möjliga inflytande över insatser som görs, vilket är positivt. Vår bedömning är att "ska-krav" inom detta område är både svåra att formulera och följa upp bl a till följd av att individer har mycket olika och skiftande behov. Sannolikt skiftar också behoven över tid. En stor andel av de boende har också sannolikt svårigheter att förmedla sina behov och önskemål. Man kan inte heller utgå från att anhöriga alltid kan förmedla behov på ett bra sätt.

Genomsnittstiden för de som bor i vårdboende i Uppsala kommun har uppgivits vara ca 12-16 månader. Detta indikerar att många personer som bor i vårdboende sannolikt är i livets slutskede med särskilda behov. Demenssjuka har individuella och särskilda behov som kan vara svåra att tolka.

3.1 Avtalsuppföljningar

HVK:s³ uppföljningsenhet har genomfört sk planerade avtalsgranskningar i fem av de sex vårdboenden som ingår i undersökningen. Nedan redovisas uppföljningsenhetens bedömningar såsom de presenterats i de uppföljningsrapporterna:

Årstagården, 2012-01-17

Meningsfull och aktiv dag

³ Kontoret för hälsa, vård och omsorg (HVK)

HVK ser positivt på att en äldrepedagog ska anställas vid Årstagården. HVK bedömer dock att verksamheten inte uppfyller ska-kraven inom detta område då verksamheten ej tillgodoser den enskildes behov av en meningsfull dag genom aktiviteter på ett personcentrerat sätt. Vidare anser kontoret att samverkan med den ideella sektorn är ett förbättringsområde.

Skogsgården 2012-03-27

Kontaktmannaskap

HVK bedömer att Skogsgården fungerar väl på många sätt inom detta område. Dock ser kontoret att det finns ett behov av att förtydliga vissa delar av kontaktmannaskapet i personalgruppen då det vid intervjuerna framkommer att innebörden av kontaktmannaskapet inte är klart för alla. Redogörelse för hur och när detta ska vara implementerat i verksamheten ska inkomma till kontoret.

Aktiv och meningsfull dag

HVK noterar att verksamheten erbjuder aktiviteter på dagarna och att ett aktivitetsombud finns utsett. Dock bedömer HVK att verksamheten inte i tillräcklig omfattning tillgodoser den enskildes behov av utevistelse och en meningsfull dag genom aktiviteter i och med att detta inte erbjuds på helgerna. HVK begär in en plan för hur verksamheten planerar att arbeta för att den enskilde ska uppnå en meningsfull och aktiv dag även under helgen.

Karl-Johangården 2011-09-22

Bemanning

HVK ifrågasätter om det finns erforderlig bemanning över dygnet för att garantera en god och säker vård då bl a ensamarbete förekommer varje kväll och helg på avdelningarna där det bor upp till tio boenden.

Meningsfull dag, aktiviteter och utevistelse

HVK bedömer att verksamheten inte i tillräcklig omfattning tillgodoser den enskildes behov av en meningsfull dag genom aktiviteter samt utevistelse på ett personcentrerat sätt.

Vigmund 2012-06-14

Verksamhet, organisation och bemanning

HVK:s bedömning är att bemanning på omvårdnadsplanet under kvällar – särskilt under lördag och söndag – är för låg för att kunna bedriva en individanpassad vård och omsorg. Detta måste åtgärdas. HVK noterar att personalen vid kritiska situationer på omvårdnadsplanet kan få hjälp av personal från demensenheten vilka enligt en rutin kan få lämna enheten under max 15 minuter. HVK vill ta del av rutinen.

Kontaktmannaskap

HVK ser positivt på att den särskilt avsatta kontaktmannaskapstiden – en gång per vecka – kan utökas om aktiviteten kräver det. Förövrigt noterar HVK att det vid

dokumentationsgranskningen saknades namn på kontaktmannen i den sociala dokumentationen. Detta är ett förbättringsområde.

Aktiviteter och meningsfull dag

HVK noterar att ett stort utbud av aktiviteter erbjuds de boende under vardagar men att utbudet är sämre under lördag och söndag, vilket ses som ett förbättringsområde som ska beskrivas i handlingsplan.

Sandelska huset

Kontaktmannaskap

HVK bedömer att Sandelska Huset fungerar väl på många sätt inom detta område. Dock ser kontoret att det finns ett behov av att förtydliga vissa delar av kontaktmannaskapet i personalgruppen då det vid intervjuerna framkommer att innebörden av "egen tid" inte är klart för alla, det vill säga att alla brukare ska erbjudas egen tid tillsammans med sin kontaktperson med minst två timmar i månaden. Detta ser kontoret därmed som ett förbättringsområde för verksamheten och utgår ifrån att detta omgående implementeras i personalgruppen.

Aktiv och meningsfull tillvaro

HVK noterar att volontärombud och kulturombud finns i verksamheten. Kontoret ser att verksamheten erbjuder varierande utbud av gruppaktiviteter och att verksamheten aktivt och engagerat arbetar för att ta fram förslag på utbud av aktiviteter. Kontoret ser också att verksamheten aktivt arbetar med att genomföra aktiviteter efter de enskildas individuella behov och önskemål. Kontoret gör därmed bedömningen att verksamheten uppfyller ska-kraven inom detta område.

Kommentarer

Alla boenden ovan fick kritik vad gäller området "Aktiv och meningsfull tillvaro". Det är framför allt problem rörande frekvensen av gemensamma aktiviteter som lyfts fram.

En genomgång av de tio senaste avtalsuppföljningarna visar att sju fick kritik av HVK för brister inom området.

4 Verksamhetsbesök

Vi har valt att redovisa våra iakttagelser i samlad form då vårt syfte inte varit att bedöma varje enskilt vårdboendes avtalsuppfyllelse inom detta område.

Fem av de sex boenden vi granskat har upphandlats enligt samma princip och med ungefär samma utvärderingsmodell⁴:

1. Kvalificering av anbud (tekniska och ekonomiska förutsättningar)
2. Anbudsgivaren ska ange att man uppfyller ska-kraven
3. Anbud med lägst pris antas.

I Äldrenämndens senaste upphandlingar har en ny upphandlingsmodell använts. Denna ger anbudsgivarna möjlighet att få ett lägre utvärderat anbudspris om man erbjuder ytterligare insatser utöver ska-kraven. Flera av de tilläggstjänster som värderas på detta sätt handlar om att på olika sätt skapa en meningsfull dag.

4.1 Iakttagelser

Vi redovisar våra iakttagelser utifrån några frågeställningar vi haft vid besöken.

Hur har ni tänkt och organiserat er kring att skapa en meningsfull tillvaro för de boende?

Ledningen i samtliga vårdboenden vi besökt uppger att man har talat med personalen om att skapa en meningsfull tillvaro för de boende vid arbetsplatsträffar och i olika andra sammanhang och att man arbetar aktivt med att skapa aktiviteter för att få en meningsfull tillvaro för de boende. Flertalet boenden har infört en tjänst eller deltidstjänst som aktivitetsansvarig (äldrepedagog, aktivitetsamordnare etc). Ett företag marknadsför aktiviteter som profil. Ett boende har två schemalagda aktiviteter per dag som uppdateras varje vecka.

Vid våra besök har vi upplevt en märkbar skillnad mellan olika vårdboenden i engagemanget för dessa frågor. I flera boenden upplever vi att både ledning och personal varit mycket engagerade och positiva kring frågor som berör aktiviteter och att väl utarbetade, synliga och uppdaterade aktivitetsprogram funnits. Intervjuer med boende där så varit möjligt och med anhöriga har förstärkt intrycken.

Ledningen i några vårdboenden framhöll att nyckeln till framgång när det gäller aktiviteter är att ha en tjänst (deltid) som ansvarar för den dagliga planeringen av dessa. Viktigt är att den personen är intresserad och engagerad. Personen behöver inte själv utföra aktiviteterna men informera, komma med idéer (i samråd med boende om möjligt) och fördela uppgifter om innehåll och tid till personalen på ett tydligt sätt. Även anhöriga ska informeras.

⁴ Sandelska Huset upphandlades som en ramavtalsupphandling. Sandelska Huset är ett nyuppfört vårdboende som idag drivs av Attendo Care.

Vi kunde vid våra besök uppfatta ett mindre engagemang kring aktiviteter i de vårdboenden där ansvaret för dessa fördelats på personalen i olika former.

I några boenden har intrycken varit att omfattning och utbud av aktiviteter är mycket begränsat. Intrycken förstärks av synpunkter från både personal och anhöriga men även från gamla, ej uppdaterade aktivitetslistor mm.

De besök vi gjort väcker frågor om hur det kan komma sig att vi upplevde så stora skillnader mellan vissa vårdboendens arbete och insatser för att skapa en meningsfull tillvaro för de boende. Vår bedömning är att vi mest påverkats av ledningens engagemang, personalens engagemang och lokalernas utformning.

Vi noterar också att fokus ligger på gemensamhetsaktiviteter. Aktiviteter som syftar till att skapa en meningsfull tillvaro för de som inte kan eller vill delta i gemensamma aktiviteter och för demenssjuka såg vi mycket lite spår av vid våra besök.

Vid diskussioner med ledning och personal lyfts problematiken upp hur dessa mer personcentrerade aktiviteter ska definieras. Ska samtal med en eller flera boende under matservering räknas som aktivitet? Ska samtal vid uppstigning och kvällsgående räknas som aktivitet etc. Måste det dokumenteras så att HVK kan följa upp det etc.

Vi uppfattar att vårdboendena i stor utsträckning betar sig utefter hur man mäts vid HVKs uppföljningar och att tyngdpunkten läggs på gemensamma synliga insatser och dokumentation.

Det är givetvis positivt att ett stort aktivitetsutbud finns för de boende som har behov av och kan tillgodogöra sig aktiviteter. Vi ser dock en risk att personcentrerade insatser inte prioriteras eller värderas lika mycket vid uppföljningar.

Vi kan se ett behov av att förmedla "goda exempel" mellan olika boenden. Detta försvåras sannolikt av att det är olika aktörer som konkurrerar med varandra.

Hur många boende deltar/deltar inte i praktiken i gemensamma aktiviteter?

Vårt intryck är att det i stor utsträckning varierar hur många boende som i praktiken deltar i gemensamma aktiviteter. Långt ifrån alla deltar. Vid vissa evenemang uppges uppslutningen vara god. Vid våra besök var det en relativt liten andel som deltog i de aktiviteter som pågick på några ställen.

När det gäller promenader och utevistelse uppgav flera att detta är ett litet problem då flertalet boende inte vill gå ut och de som vill gå ut i regel får hjälp med det. Vid de vårdboenden som har uteplatser i samma plan uppgavs utevistelse vara frekvent under sommarhalvåret.

Vid några boenden kunde vi märka att en neddragning gjorts i aktiviteter i samband med upphandling.

Bemanning

Vi noterar att det finns skillnader i bemanning i de boenden vi besökt. Behovet av bemanning är i första hand kopplat till vårdtyngd, omfattning av arbetsuppgifter, lokalernas storlek och utformning men också i stor utsträckning personalens kompetens. Vi noterar också att vårdboende med högre personaltäthet generellt hade mer nöjd personal och även verkade ha mer aktiviteter.

Flera boenden konstaterade att lägstaprisupphandlingar innebär att man måste anpassa sina kostnader och att detta får konsekvenser för bemanningen. I de boenden som vi uppfattade hade en låg bemanning, vissa tider endast en person, måste man ifrågasätta om det är möjligt att arbeta på ett personcentrerat sätt med aktiviteter mm.

Vi uppfattar också att personalens inställning och kompetens varierar i betydande utsträckning både inom och mellan olika boenden. Personalen är en nyckelfråga och sannolikt den viktigaste kvalitetsfaktorn för de boende. Ledningens kompetens och engagemang påverkar i stor utsträckning kvalitén i verksamheten.

I jämförelse med genomsnittet i riket och med andra kommuner tycks Uppsala ha relativt låg kostnad per brukare i särskilt boende vilket indikerar en relativt låg bemanning (se bilaga).

Genomförandeplaner

Våra intervjuer och genomgång av några boendes genomförandeplaner (efter samråd) indikerar att kvalitén i genomförandeplanerna är ojämn. Flera anhöriga sade sig inte känna till eller ha varit delaktiga i genomförandeplanerna.

Vi noterar också svårigheten att ajourhålla genomförandeplanerna då behoven kan variera mycket från dag till dag.

Slutsatser

Se sammanfattning avsnitt 1.

5 Bilaga - Exempel Hattstugan

- Nähre, Gotland, 10 platser demensboende
- Fokus vad gäller aktiviteter på de boendes mest vakna tid, ofta 10.30-13.00. Städning och dylikt gör man på eftermiddan.
- • Tre personal på dagen (en ansvarar för köksbestyr, en för aktivitet och en fungerar som löpare), 2 på kvällen och en på natten.
- **Inget standardschema, orimligt i dylik verksamhet.** Arbetar med att skapa aktiviteter i stunden, situationsanpassat. Därför finns inget schema med gruppaktiviteter.
- **De boende ska styra personalens dag.**
- **De boende ska känna sig behövda – de är med och handlar, lagar mat mm, dvs involveras i de dagliga sysslorna på boendet.**
- Framgångsfaktor: Arbetsgruppen måste, med ledningens stöd, bestämma sig var man ska ha fokus.
- De två verksamhetscheferna arbetar 75 % i verksamheten
- Hög personalkontinuitet, många är kvar sedan starten 1994. Har gjort mycket roligt tillsammans utanför arbetet.
- Satsar på kompetensutveckling för personalen som belöning för deras ”fantastiska arbete”
- God cirkel: kvalitet – kul på jobbet – kontinuitet – kvalitet – osv.

6 Bilaga: Aktiv och meningsfull tillvaro - schablonbild

Aktiv och meningsfull tillvaro	
Schablonbild	
Organiserade, strukturerade och schemalagda aktiviteter	De boende styr dagen- situationsanpassade aktiviteter
<ol style="list-style-type: none"> 1. Fokus på schemalagda aktiviteter 2. Alla erbjuds delta 3. Allt dokumenteras 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Fokus på att de boende ska känna sig behövd 2. Dagliga individuella aktiviteter genom att involvera de boende i vardagens arbete utifrån förmåga (vara med och tvätta, duka av) för att få personen att känna att denne har ett värde. 3. Ibland gruppaktiviteter 4. Cheferna arbetar deltid i verksamheten
Går delvis att mäta	Svårt att mäta.

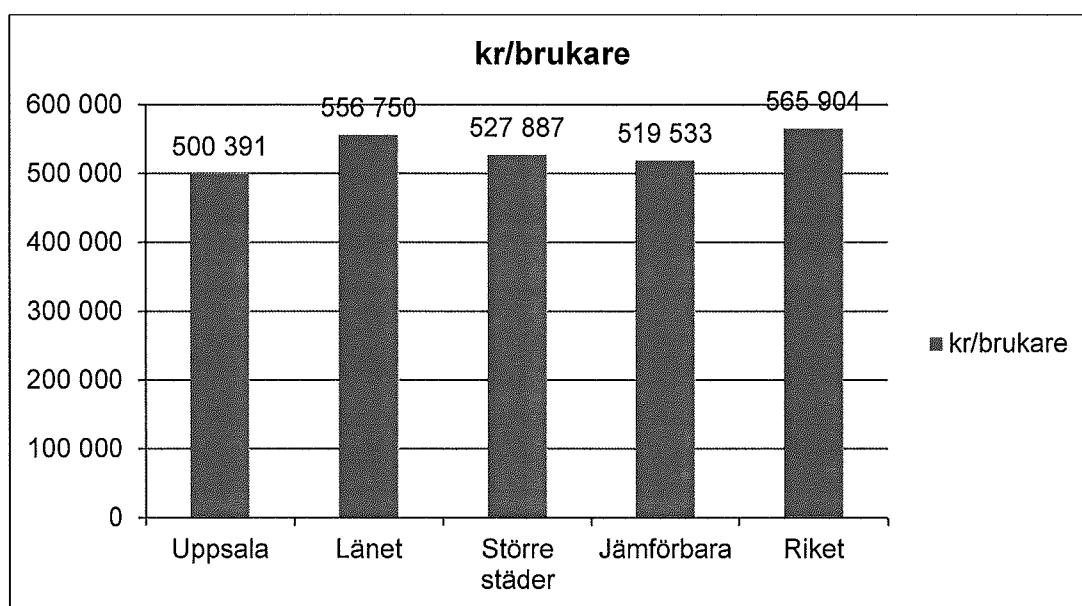
Forskning⁵ visar att kontrakt styr mot kvalitetsindikatorer fokuserade på processer då dessa är uppföljningsbara (och inte effekter).

⁵ Roland Almqvist
IKE, Stockholms universitet

7 Bilaga Äldreomsorgen i Uppsala – statistik och nyckeltal

I följande avsnitt presenteras några övergripande nyckeltal för att illustrera nuläget vad gäller kvalitet och ekonomi inom särskilda boenden i Uppsala.

Bild 1. Kostnad per boende, i särskilt boende, 2011, (Kolada)

Uppsala har relativt låga kostnader jämfört med såväl län som riket. Kostnaden per boende är också lägre i Uppsala än i kommungruppen som helhet (Större städer) och än hos jämförbara kommuner⁶.

Bild 2. Uppsalas resultat i Öppna jämförelser 2011 – äldreomsorg (SKL)

	Bemötande	Hänsyn till önsket/önskemål	Trygghet	Utevistelse	Aktiviteter	Särskilt boende, helhet	Utb., gymnaste nivå
Uppsala	64	45	70	28	32	66	68
Rank	158	185	207	164	171	200	239
Riket	66	49	75	32	39	69	79

⁶ Mest lika kommuner enligt likhetsutsökning i Kolada – äldreomsorg

Uppsalas resultat i SKL:s rapport "Öppna jämförelser 2011 – äldreomsorg" visar att Uppsala i samtliga här valda parametrar placerar sig på den nedre halvan av landets kommuner.

Uppsala ligger bland de 100 sämst rankade kommunerna när det gäller trygghet (plats 207), utbildningsnivå bland anställda (plats 239) och vad gäller särskilt boende enligt helhetsbedömning (plats 200). När det gäller utevistelse och aktiviteter har Uppsala ett värde i Öppna jämförelser som är lägre än riksgenomsnittet.

Bild 3. De utvalda boendenas resultat i Äldreguiden 2011 (Socialstyrelsen)

Äldreboenden, Uppsala	Regi	Aktuell genomförandeplan	Delaktighet	Utbildning, månadsavlönad omsorgspersonal	Personalrörlighet, omsorgspersonal 2010 - 2011
Sandelska Huset	Enskild	**	**	100	100
Hagundagården	Enskild	100	100	78	3
Karl-Johansgården	Enskild	98	98	67	0
Skogsgården	Enskild	93	93	74	**
Vigmund	Enskild	100	50	83	8
Årstagården	Enskild	100	100	62	2

(Hagundagården drivs sedan april 2012 i kommunal regi)

Äldreguiden publiceras av Socialstyrelsen och bygger på mätningar och statistikinsamling av uppgifter i november varje år. Ovanstående tabell redogör således för läget vid de olika boendena i november 2011.

Äldreguiden visar att det finns skillnader mellan vårdboendena. Personalrörligheten varierade mellan 2-8 procent (Sandelska Husets höga värde beror på att det var ett nyöppnat boende). Personalens utbildningsnivå (vård- och omsorgsutbildning) varierade mellan 62 till 100 procent. De allra flesta boende hade aktuella genomförandeplaner, dock en något lägre andel på Skogsgården.